

Frédéric Debuyst

A hely szelleme
a keresztény építészetben

Bencés Kiadó
Pannonhalma, 2005

Tartalom

Előszó a magyar kiadáshoz	5
I. A hely misztériuma	7
<i>Genius loci</i>	7
A kortárs építészet két korai példája	17
Róma <i>genius loci</i> -ja	31
II. A keresztény hely	47
A kezdetek	47
Újrakezdés a 20. században:	
Rothenfels, a liturgikus mozgalom fellegvára	62
Melk	77
Pordenone	82
Rattenbach	84
A müncheni Szent Lőrinc-templom:	
a „liturgikus” templom típusa	89

III. A hely emberi és keresztény teljessége:	
a monostor	101
Szimonopetra (Athosz-hegy).....	103
A montecassinói apátság.....	108
Einsiedeln	111
Subiaco.....	113
Praglia	120
La Tourette.....	131
IV. Kortárs bencés monostorok	135
Zsinat előtti amerikai monostorok.....	136
Saint Procopius	143
Mount Angel	148
Clerlande	154
További alkotások.....	160
Záró gondolatok.....	171
Irodalom	180
Személynévmutató.....	181
Helynév- és épületmutató.....	183
Ábrák.....	186
Fényképek	189

Előszó a magyar kiadáshoz

Nagy örömmel tölt el, hogy pannonhalmi rendtársaim jóvoltából magyarul is megjelenik a *Génie chrétien du lieu*. Nemcsak azért örülök, mert munkáim között ennek a könyvnek kiemelt jelentőséget tulajdonítottok, hanem legfőképpen azért, mert úgy gondolom, ha meg akarjuk közelíteni a keresztény építészetet, s főként azokat a törekvéseket, amelyek a liturgikus mozgalmat és a II. Vatikáni zsinat liturgikus felfogását kísérik, mindmáig a „hely szellemé”-nek (*genius loci*) fogalma jelöli ki a legpontosabb s egyszersmind legrugalmasabb utat.

Christian Norberg-Schulz *Genius Loci* című művének megjelenése (1979) óta a témát a legkülönbözőbb összefüggésekben tanítják az építészkolák többségében. Amikor tekintettel vagyunk a „hely szellem”-ére, azt jelenti, hogy újra párbeszédet kezdünk a városi és természeti környezet egyedi jellegzetességeivel, hogy aztán mi magunk is tudatosabban figyeljünk mind a teremtett világra és annak Teremtőjére, mind pedig az emberi alkotásra – akár erősnek

érezzük, akár gyengének. Így aztán egyszerre járunk majd a tisztelet és a megkülönböztetés iskolájába.

Amikor annak idején e könyv előkészítésén dolgoztam, a Cerf kiadó sorozatszerkesztője szabad kezet adott. Éltem is a lehetőséggel: csak olyan példákat mutatok be és írok le, amelyeket közvetlenül ismerek, amelyeken át én magam is megtanultam, hogy mire kell figyelni, és mit kell szeretni. Ebből következnek a könyv egyes kitüntetett hangsúlyai. Gondolok itt például a Rómát, Vergilius költői világát, Szent Benedek Reguláját és a bencés monostorok univerzumát felidéző részekre, vagy az olyan szerzők gyakori említésére, mint Newman és Guardini, akik különösképpen érzékenyek voltak a helyek kézzelfogható és kifinomult jelenlétére; végül és legfőképpen pedig egyes, a legkiválóbbak közül való kortárs templomépítésszek bemutatására.

A „hely szellemé”-nek tekintetbe vétele kétségkívül olyan magával ragadó erőt jelent, amely mindannyiunkat arra készítet, hogy közelről figyeljük meg azokat a helyeket, ahol élünk, s felfedezésükben addig menjünk el, ameddig csak tudunk. Kívánom, hogy e könyv magyar olvasói is vállalkozzanak erre. Hazájuk nagyszerű természeti, építészeti és kulturális gazdagsága, keresztény öröksége ezerszeresen is erre hívja meg őket.

Frédéric Debuyst

La Tourette

Az út döntő jelentőségét *a contrario* szemléltetheti annak mellőzése is. A leghatásosabb példa erre Le Corbusier La Tourette-i épülete, az egyetlen kortárs monostor, amelyet Wolfgang Braunfels történész megemlít a nyugati szerzetesi építészetéről szóló, klaszszikusnak számító művében (*Abendländische Klosterbaukunst*, 1969).

La Tourette-et a firenzei Ima (Galuzzo) karthauzi kolostora és ennek szekularizált adaptációja ihlette, amelyet Le Corbusier még korábban, a marseille-i *Cité radieuse* tervében kidolgozott. Ugyanakkor

bizonyos térbeli elrendezések Thoronet apátságából származnak. Mindezek rendkívül koncentrált együttesbe sűrűsödnek: egyetlen négyoldalú, vagy inkább négy elemből álló „blokk”, amely meglepően jelöli meg az erőteljesen lejtő terepet. Az elemek egyikét teljes egészében kitölti a templom. A három másik elem három folytonos szintre strukturálódik: az alsó szinten a közösségi, a középsőn a „skolasztikus” funkciók helyezkednek el (mivel a monostor mindenekelőtt az általános *stúdium* helye a fiatal szerzetesek számára), míg végül a felső szint két egymás feletti emeleten a szerzetesi cellák sorakoznak.

A három funkcionális szint egy központi úrt határol; azt várnánk, hogy ekörül egy vagy több fontos közlekedőt fedezünk majd fel. Valójában azonban csak a cellákat kíséri folyosó, amely túl szűk ahhoz, hogy kerengőnek nevezhessük. Az, amit Le Corbusier itt „kerengő”-nek szán, tulajdonképpen a központi úr átmetszése: vagyis két hídszerű folyosó, amelyek úgy keresztezik egymást, hogy közben nem érintik a földet. Ezek a közvetlen kapcsolatok remek példái annak a minimalista megfogalmazásnak, amellyel az útvonalat kezeli, és ami leginkább egy nagyobb hajóra emlékeztet.

A terepadottságok nagyszerű kihasználása és a tájban való erőteljes jelenléte ellenére (amely magától értetődően lehetőséget ad arra, hogy itt is a helyszelleméről beszéljünk) a „meditatív” útvonal hiánya

La Tourette-ben elvesz valamit abból az intenzív bensőségességből, amelyre a monostornak szüksége lenne, és úgy tűnik, hogy (az itt töltött rövidebb időszakról eltekintve) a lakhatóság is sérül általa. Ha egy egyszerű növendék el tudja is képzelni, hogy itt lakjon, egy bencés vagy egy trappista szerzetes, aki számára mindig *teljes* élettérről van szó, nem.

Úgy tűnik, hogy maga Couturier atya⁴ terelte Le Corbusiert ebbe az irányba. 1953 augusztusában írt, döntő jelentőségű levelében Le Corbusier azt kérdezi, mi a legfontosabb, amit La Tourette-nek a funkcionalitás terén tudnia kell. A válasz:

A csend, a folyamatos szellemi munkához szükséges hőmérséklet, és a *minimálisra csökkentett közlekedési útvonalak*. ...Ne feledje, a mi életformánk mindnyájunk számára teljesen közös, ezért a csoportokon belül semmilyen személyes megkülönböztetést nem igényel.

4 Marie-Alain COUTURIER (1897–1954) domonkosrendi szerzetes. A rend újító szellemének megfelelően a kortárs képzőművészet legnagyobbjait mutatta be az *Art sacré* című folyóirat oldalain, amivel a francia szakrális művészeti megújulás meghatározó alakjává vált. Az ő ajánlására lett Le Corbusier a ronchamp-i Notre-Dame du Haut és a La Tourette-i konvent építészete. Mindkét épület tervezése idején folyamatos kapcsolatban álltak egymással. (*A ford.*)

Braunfels nagyon következetesen így írja le La Tourette-et könyvének utolsó oldalán:

La Tourette úgy jelenik meg a szemünk előtt, mintha egyetlen tömbbe sűrűsödne. És ez szándékos. Olyan koncentrált szellemi energiával és olyan alaprajzzal állunk szemben, ahol minden a Regulának engedelmeskedik. Semmit nem hagy a véletlenre vagy az egyéni kezdeményezésre. Itt a lélek rendje uralkodik. A teljesen szigorú és tiszta forma pontról pontra, fogalomról fogalomra megfelel neki. Azt gondolhatjuk, hogy a monasztikus építészetben új kezdet előtt állunk, amely széles perspektívákat nyit előttünk.

Annak ellenére, hogy ez a jelentős és a maga nemében nagyszerű alkotás fontos törekvéseket fogalmaz meg, a fenti prófécia nehezen hihető. Az igazat megvallva, mára bőségesen megmutatkoztak a benne rejlő ellentmondások, és túlhaladottá vált.

A következő fejezetben azt látjuk majd, hogy a kortárs szerzetesi, és főként a bencés építészet sokkal szabadabb, a maga valóságához sokkal közelebb álló utat követ. Elvezet majd bennünket mind a nagy monostorokhoz, mind az egészen egyszerű és szerény alkotásokhoz, amelyeket a környezet nyitott költészete, az új liturgikus gondolat és az *otthonosság* átfogó tematikája jellemez. A „falumonostor” és a „házmonostor” gondolatában viszont látjuk az előző fejezetekben leírt „háztemplom”-ot.